

УДК 343.140.02

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.44>

ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ, ЯК ДОПУСТИМИЙ ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ільченко О.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та судочинства
Сумського державного університету,
<https://orcid.org/0000-0001-8453-8606>

Зінченко Г.С.,

студентка III курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Ільченко О.В., Зінченко Г.С. Показання з чужих слів, як допустимий доказ у кримінальному провадженні.

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань визнання показань з чужих слів допустимим доказом у кримінальному провадженні. Показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи. У науковій літературі вказується на недосконалість такого визначення через слабкі вимоги нормативного врегулювання такого процесуального доказу та невизначеність показаннями з чужих слів можливість надання суду певних документів особою, автором яких вона не є, або щодо змісту документа, який вона читала. Крім того, певна кількість науковців зауважують і про важливість існування такого інституту доказування у кримінальному процесі, оскільки інколи такі показання з чужих слів можуть бути найкращим із доступних доказів.

Проаналізовані певні протиріччя в умовах допустимості використання показань з чужих слів як процесуального джерела доказів, які закріплені кримінальним процесуальним законодавством. На прикладі судової практики було розглянуто особливості застосування національними судами норм законодавства щодо визнання показань з чужих слів доказом, що підтверджував винність особи у вчиненні кримінального правопорушення. Звернено увагу на необхідність вдосконалення законодавчого регулювання показань з чужих слів задля дотримання засади безпосередності дослідження доказів та презумпції невинуватості і забезпечення доведеності вини, що дійсно сприятиме прийняттю правильного рішення судом та виконанню завдань кримінального судочинства.

Зазначено, що використання таких показань як доказів у кримінальному провадженні є винятком із загального правила і є досить суперечливим інститутом, оскільки як в науці кримінального процесу, так і в судовій практиці не існує єдиної думки щодо доцільності закріплення чи можливості його існування в цілому. Зроблено висновок щодо доречності внесення змін у визначення поняття «показань з чужих слів», умов допустимості таких показань та неможливість допиту особи, яка є першоджерелом.

Ключові слова: процесуальний доказ, показання, джерело доказів, показання з чужих слів, умови допустимості, судова практика.

Ilchenko O.V., Zinchenko H.S. Hearsay evidence as admissible evidence in criminal proceedings.

The article is devoted to the study of problematic issues of recognizing hearsay evidence as admissible evidence in criminal proceedings. Hearsay evidence is a statement made orally, in writing or in another form about a certain fact, which is based on the explanation of another person. The scientific literature points out the imperfection of such a definition due to weak regulatory requirements for such procedural evidence and uncertainty about the possibility of giving the court certain documents by a person who is not the author, or the content of the document she read. In addition, a number of scholars point to the importance of such an institution of evidence in criminal proceedings, as sometimes such testimony from others may be the best evidence available.

Certain contradictions in the conditions of admissibility of using hearsay evidence as a procedural source of evidence, which are enshrined

in criminal procedural law, are analyzed. On the example of judicial practice, the peculiarities of the application by national courts of the law on the recognition of hearsay evidence as proof confirming the guilt of a person in committing a criminal offense were considered. Attention is drawn to the need to improve the legislative regulation of hearsay evidence in order to adhere to the principle of direct examination of evidence and presumption of innocence and ensure proof of guilt, which will really help the court to make the right decision and perform criminal proceedings.

It is noted that the use of such testimony as evidence in criminal proceedings is an exception to the general rule and is a rather controversial institution, as in the science of criminal procedure and jurisprudence there is no consensus on the appropriateness of consolidation or its existence in general. It is concluded that it is appropriate to make changes in the definition of «hearsay evidence», the conditions of admissibility of such testimony and the impossibility of interrogation of the person who is the original source.

Key words: procedural evidence, source of evidence, hearsay evidence, conditions of admissibility, case law.

Постановка проблеми. У 2012 році, з прийняттям нового Кримінально процесуального кодексу, було законодавчо закріплено новий вид доказів як показання з чужих слів. Під час застосування цієї норми виникла велика кількість питань щодо допустимості такого доказу у кримінальному процесі. Саме тому постала необхідність у дослідженні проблемних питань визнання показань з чужих слів допустимим та достовірним процесуальним доказом у кримінальному провадженні.

Стан дослідження. Питання визнання показань з чужих слів доказом у кримінальному провадженні розглядали у своїх наукових роботах такі вчені, як В.В. Вапнярчук, І.В. Калініна, Г.Р. Крет, А.О. Ляш, О.П. Острійчук, Н.С. Рогатинська, В.І. Точіловський, І.В. Чернега та інші.

Метою статті є дослідження особливостей визнання показань з чужих слів допустимим доказом.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, слід наголосити на тому, що інститут показань з чужих слів вже досить давно існує у англо-американській правовій системі. На прикладі законодавства США та Англії подібний інститут було законодавчо закріплено і в Україні у 2012 році із прийняттям нового КПК. Разом з тим, можливість використання показань з чужих слів під час доказування у кримінальному провадженні передбачено практикою ЄСПЛ, яка відповідно до ст.9 КУ є частиною національного законодавства і з врахуванням якої застосову-

ється кримінальне процесуальне законодавство України.

Згідно ч.1 ст. 97 КПК, показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи [1]. Таке визначення, на думу І. Калініної, є недосконалим, оскільки до таких показань повинні ставитися набагато вищі нормативні вимоги, ніж до інших видів доказів, особливо, зважаючи на сумнівність підтвердження джерела їх походження [2, с.210]. Аналогічно вважає і В. Точіловський, при тому він вказує на те, що таке визначення не відповідає на питання про те, чи можуть підпадати під таку категорію подібні види доказів як:

- показання в суді свідка про зміст документа, який він читав, але автором якого він не є (якщо такі показання все ж таки допускаються, то виникає питання чи приймаються в якості доказів лише показання свідка про документ чи і свідчення разом з документом);

- свідчення в суді експерта-криміналіста з приводу документа, який він досліджував, але автором якого він не є;

- надані через свідків у суді письмові висновки експертів, які самостійно не викликаються в суд в якості свідків;

- надані через свідків у суді документи (у тому числі комерційні документи, платіжні доручення та договори), автори яких не викликаються як свідки [3].

Зважаючи на позицію В. Точіловського, ми дійшли висновку, що у ст. 97 КПК України вказано тільки на форму вираження (письмово або усно) надану особою, яка безпосередньо дає показання в суді, але не відносно особи, на чие твердження посилається свідок. Очевидно, що неврегульованість цього питання підштовхує до виникнення сумнівів щодо достовірності такого доказу.

Досить цікавим є судження колеґії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду стосовно сутності показань з чужих слів у справі № 662/330/20, де під час розгляду було встановлено, що системне тлумачення вказаної норми процесуального закону свідчить про те, що показанням з чужих слів буде твердження про існування певного факту, який особа не сприймала особисто, а дізналася про нього зі слів іншої особи. При цьому, ВС наголосив, що для визначення того, чи є показання, в яких передаються висловлювання іншої особи, показаннями з чужих слів у значенні ст. 97 КПК України, необхідно встановити, чи надаються або використовуються ці висловлювання іншої особи для доведення існування того факту, про який стверджується в цьому переданому висловлюванні. Показання, які містять

висловлювання іншої особи, надані з метою доведення того, що інша особа висловилася саме так за певних обставин, не можуть вважатися показаннями з чужих слів відповідно до ст. 97 КПК України, оскільки у такому разі вони є повідомленням про факт висловлювання, який свідок вже безпосередньо спостерігав [4].

З огляду на те, що суспільство звикло до положень КПК 1960 р., де було визначено неможливим використання даних, повідомлених свідком, джерело яких невідоме, як доказ, нині питання допустимості такого доказу як показання з чужих слів стало одним із найбільш дискусійних у правовій науці. Приміром, О. Острійчук зазначає, що інститут показань із чужих слів може бути істотною перепорою для встановлення істини у справі, оскільки особа, яка даватиме показання із чужих слів, не може нести відповідальність за їх неправдивість. А використання чуток, які за своєю суттю можуть бути показаннями з чужих слів, є неприпустимим під час розслідування кримінальних правопорушень, оскільки обвинувачення повинно ґрунтуватися лише на доказах, достовірність яких можливо перевірити [5, с.321]. У свою чергу, Г. Крет вказує лише на необхідність уточнення окремих норм кримінального процесуального закону в частині врегулювання допустимості показань із чужих слів [6, с. 262]. На противагу зазначеним позиціям, В. Вапнярчук вважає, що загалом регламентація такого інституту в кримінальному процесуальному законодавстві є правильним рішенням, оскільки інколи показання з чужих слів можуть бути найкращим із доступних доказів, у разі неможливості отримати інформацію з першоджерела [7, с. 251].

Взагалі, слід почати з того, що ст. 97 КПК України передбачено, що суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надавала первинні пояснення, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з правилами допустимості доказів, визначеними ст.ст. 84–89 КПК та іншими спеціальними вимогами. Так, зважаючи на те, що існує велика вірогідність помилковості таких показань, суд під час прийняття цього рішення зобов'язаний враховувати низку факторів, серед них такі як: значення пояснень і показань, у разі їх правдивості, для з'ясування певної обставини і їх важливість для розуміння інших відомостей; обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності; переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень; складність спростування пояснень, показань із чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані; зіставлення показань із чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання; та

можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту [1].

Вивчення судової практики показує, що при прийнятті рішення про визнання показань з чужих слів допустимим доказом, суди враховують зазначені фактори у сукупності. На прикладі справи № 766/13786/16-к, Апеляційним судом Херсонської області були оцінені показання свідка ОСОБА_4, які були незмінними і послідовними як під час розгляду справи у суді першої інстанції, так і під час апеляційного розгляду, крім того, будь-яких підстав для обмови ОСОБА_1 свідок не мав, тому його показання викликали довіру щодо їх достовірності, а також були переконливими і мали істотне значення для встановлення фактичних обставин, через те, що допит потерпілого був неможливим, у зв'язку зі смертю. У результаті, суд апеляційної інстанції визнав показання з чужих слів допустимим доказом [8].

А втім, сам факт того, що суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів за наявності можливості допитати особу, на думку З. Рогатинської, є порушенням однієї з основних засад кримінального судочинства – безпосередність дослідження доказів, де суд зобов'язаний детально опрацювати відомості, що містяться в поясненнях особи, на які посилається допитаний у судовому засіданні свідок [9, с. 124]. Повністю погоджуючись з даною позицією, можемо зазначити, що визнання показань з чужих слів допустимим доказом повинно бути лише у випадках, коли допит особи, яка надала первинні пояснення, є неможливим під час судового розгляду. Однак, за наявності такої особи, суд повинен, з урахуванням наданих йому нормами кримінального процесуального закону повноважень, викликати і допитати таку особу.

До того ж, положеннями ч. 3 ст. 97 КПК України встановлено випадки, що суд має право визнати неможливим допит особи, якщо ця особа: відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу; відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання; не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку; або перебуває за кордоном та відмовляється давати показання [1].

Зазначені обставини, на нашу думку, викликають певні спірні питання. Насамперед, це те, що законом не визначено, про які саме психічні хвороби йдеться. Як зауважує О. Ляш, це можуть бути як хронічні психічні хвороби (шизофренія, епілепсія, прогресивний параліч), так і тимчасовий розлад психічної діяльності,

недоумство та інші хворобливі стани психіки. Якщо говорити про хронічні психічні захворювання, то для них характерно глибокі й стійкі патологічні зміни психіки, які виражаються в глибокому розладі психологічного контакту з реальною дійсністю, виражених порушеннях мислення, пам'яті, свідомості та критичних здібностей. Внаслідок чого, логічним є виникнення сумнівів щодо правдивості й достовірності почутої від такої особи інформації та реальності сприйняття і відтворення нею. Тобто, за таких умов може виникнути ситуація, коли суд визнає допустимим доказом показання зі слів особи, яка має тяжкі психічні розлади [10, с.140].

Наступним спірним положенням ч.3 ст.97 КПК України є питання щодо відмови особи від надання показань у судовому засіданні. Згідно ч.3 ст.95 КПК України, свідок зобов'язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду. За надання завідомо неправдивих показань або за відмову від надання показань, свідок несе кримінальну відповідальність відповідно до ст.-ст. 384, 385 КК України. Лише за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, особа не підлягає кримінальній відповідальності. Окрім того, варто згадати, що ст.23 КПК України передбачає, що обов'язок сторони обвинувачення забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом. Таким чином, п.2, 4 ч.3 ст. 97 КПК України надає право суду звільнити свідка від виконання обов'язку давати показання та взяти до уваги показання, які суд безпосередньо не сприймав і достовірність яких встановити неможливо, що є порушення безпосередності дослідження доказів [1].

Відповідно до ч. 5 ст.97 КПК України, суд має право визнати допустимим доказом показання із чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана [1]. В. Король і Т. Садова вказують, що підставами неможливості допиту особи, на які міг вплинути обвинувачений, є смерть, тяжка хвороба або небажання давати показання. Однак, щоб довести факт створення обвинуваченим обставин, що спричинили смерть, тяжку хворобу чи залякування свідка, необхідно, щоб він був визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення вироком суду згідно із засадою презумпції невинуватості, проте у ч. 5 ст.97 КПК України йдеться про визнання особи винною ще до ухвалення вироку [11, с. 432].

Незважаючи на зазначені вище підстави допустимості показань з чужих слів, важливим,

на нашу думку, є закріплення ч.5 ст.97 КПК України щодо неприпустимості таких показань, якщо вони не підтверджуються іншими доказами, отриманими з додержанням вимог ст.ст. 86 і 87 КПК України, оскільки, лише таким чином буде визнаватися законність та обґрунтованість судового рішення з використанням показань з чужих слів [1]. Так, Одеський апеляційний суд у справі № 500/5008/17 визнав, що показання свідків ОСОБА_5 та ОСОБА_6, які були показаннями з чужих слів, є доказом щодо винуватості ОСОБИ_1, через те що вони були підтверджені показаннями потерпілої ОСОБА_3, протоколом огляду місця події, висновками експертиз та іншими доказами, дослідженими судом першої інстанції, які були визнані належними, допустимими та достовірними, а в сукупності вони були достатніми для визнання винуватості ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення [12].

Залишається відкритим питання щодо кола осіб, які можуть давати показання з чужих слів. Згідно ч.7 ст.97 КПК України, не можуть бути визнані допустимим доказом у будь-якому випадку показання із чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою щодо пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору, або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження [1]. М.М. Стоянов зазначає, що встановлена така заборона пов'язана з тим, що вказані особи мають у провадженні процесуальний інтерес (на стороні обвинувачення), а також, з огляду на те, що підстава визнання таких показань недопустимими є отримання їх з неналежного процесуального джерела [13, с. 292-293]. Очевидно, що в умовах українських реалій таке положення є цілком виправданим, а втім, А. Панова та Н. Скідан доводять, що слідчий, прокурор, співробітник оперативного підрозділу як сторона обвинувачення можуть бути упередженими у такій ситуації, наприкладі, якщо особа, яка була першоджерелом, за власним бажанням та з власних мотивів, враховуючи ситуацію, що склалася, повідомляє певну інформацію співробітникам органу досудового розслідування, свідком якого стала інша особа [14, с.193]. Крім цього, І. Чернега вказує і на проблему визнання показань з чужих слів надані устами малолітньої чи неповнолітньої особи, з тієї причини, що, по-перше, на вказаних осіб легко впливати, а, по-друге, що ця категорія осіб є такою, що не пройшла всіх етапів соціальної формації, через що надані показання можуть бути спотворені як власною уявою особи, так і певними зовнішніми страхами. І тому, неможливо бути переконаним у тому на скільки показання із чужих слів малолітньої чи неповнолітньої особи збережуть свій реальний зміст [15, с.183].

Висновки. Таким чином, на основі вищезначеного, можемо зробити висновок, що показання з чужих слів є досить суперечливим інститутом, оскільки, з одного боку, такі показання можуть відігравати важливу роль для з'ясування обставин справи, а з іншого боку такі показання не можуть бути як самостійний доказ, який підтверджує винність особи. На нашу думку, єдиною суттєвою підставою визнання показань з чужих слів як доказ є підтвердження їх іншими доказами, що визнані допустимими згідно нормам закону. Загалом, вважаємо, положення ст. 97 КПК України недосконалим, оскільки обставини, які враховує суд під час визнання показань із чужих слів, викладено досить загально і тому, існує потреба внесення певних змін, враховуючи практику застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально процесуальний кодекс України: закон України від 20 листопада 2012р. № 4651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20150201#Text> (дата звернення: 10.12.2021).
2. Калініна І.В., Шестакова А.І. Актуальні питання допустимості показань з чужих слів як виду доказів у кримінальному процесі України. Кальміуські правові читання: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф., 8–9 груд. 2017 р. Маріуполь : Дон ДУУ, 2017. С. 209–213.
3. Точилковский В.И. Определение показаний с чужих слов в новом УПК Украины. Международное уголовное правосудие: веб-сайт. URL: <https://interjustice.blogspot.com/search/label/показания%20с%20чужих%20слов%20%28hearsay%29> (дата звернення: 10.12.2021).
4. Попов С. Що визнається показанням з чужих слів: позиція ВС. Судово-юридична газета: веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/196450-scho-viznayetsya-pokazanniyam-z-chuzhikh-sliv-pozitsiya-vs> (дата звернення 14.12.2021).
5. Острійчук О.П. Місце показань в системі процесуальних джерел доказів. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 319–322.
6. Крет Г.Р. Допустимість показань із чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 2 (5). 2014. С. 254–262.
7. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
8. Вирок Апеляційного суду Херсонської області від 16.01.2018 р. у справі №766/13786/16-к (провадження № 11-кп/791/61/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71618108> (дата звернення: 14.12.2021).
9. Рогатинська Н.З. Характеристика показання як джерела доказів у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. № 24. Том 4. С. 122–124.
10. Ляш А.О. Показання з чужих слів: норма, яка підлягає виключенню з КПК України. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави : матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. С. 134–135.
11. Король В.В., Садова Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 428–434.
12. Вирок Одеського апеляційного суду від 28.02.2020 р. у справі № 500/5008/17 (провадження № 11-кп/813/260/20). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87911815> (дата звернення: 20.11.2021).
13. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2014. 824 с.
14. Панова А., Скідан Н. Окремі питання використання показань з чужих слів у кримінальному процесі України. *Jurnalul Juridic Național: Teorie i Practică*. 2018. С. 199–203.
15. Чернега І. Л. Показання з чужих слів устами малолітніх та неповнолітніх. Проблеми допустимості. Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах: матеріали круглого столу до 80-річчя з дня народження проф. А. Я. Дубинського. Київ : ФОП Ліпкан О. С., 2014. С. 182–184.